

EDIČNÍ POZNÁMKY

Třetí svazek *Listů* Boženy Němcové obsahuje dopisy z let 1857 a 1858, v úhrnném pořadí listy č. 196—291. Pocházejí z období pro autorku plného důležitých událostí osobních, rodinných i literárních.

Kromě zařazených listů se zachovaly z těchto let dvě dopisové obálky, knimž nám dosud dopisy chybějí; text na obálce prvního dopisu, adresované Terezii Panklové a datované poštou v Praze 31. března 1857, zní: *Wohlgelboren / Frau, Frau Therese Pankl / im Dienste der Fr. Herzogin von Sagan / in / Sagan (Preußisch Schlesien)*, na obálce druhého dopisu, adresované Karlu Němcovi a datované poštou v Praze 21. listopadu 1857: *An / den Herrn Karl Němec / Gärtnergehilfe im herzoglichen Garten / in / Sagan / in Preußisch Schlesien / frei*. Dále se zachoval první koncept dopisu chystaného počátkem dubna 1858 Hanuši Kolovratovi Krakovskému; protože neobsahuje nic podstatného navíc proti znění, které je zde obsaženo v listu č. 266, otiskujeme jej pouze ve vysvětlivkách k tomuto listu.

Některé z listů zařazených do III. svazku byly dosud známy jen z opisu nebo z otisku (často nepřesného a neúplného), např. oba dopisy psané Samu Chalupkovi, které tu po prvé můžeme otisknout podle originálů získaných r. 1953 pro literární archiv Národního musea (část listu č. 274 byla tak po prvé otištěna v 52. svazku Národní knihovny — B. Němcová, *Národopisné a cestopisné obrazy*, 1957; viz tam též poznámku na str. 323). O poměru naší edice k vydáním předcházejícím podávají podle potřeby zprávu bibliografické údaje u jednotlivých listů. Některé listy se nám podařilo datovat anebo přesněji zařadit dokonalejším rozřešením nezřetelného data nebo prověřením okolností, o nichž je v dopisech zmínka; v některých případech byl nově určen adresát.

Texty tohoto svazku korespondence jsme připravili podle týchž zásad, jimiž se řídí vydání uměleckého literárního díla autorčina a jež jsou podrobně popsány zvláště ve svazcích IV—X těchto *Spisů*. Povaha rukopisných pramenů si ovšem v jednotlivostech vyžádala speciální řešení; tak např. autorčiny výpisky v příloze k listu č. 226 (str. 126—128) otiskujeme bez jakýchkoli úprav, s výjimkou rozdělení ojedinelých slov napsaných v originálu dohromady.

Dopisy určené ve velké většině členům rodiny nebo blízkým přátelům jsou psány zběžně, bez zřetelného pisatelčina kontrolního čtení. Některé z nich jsou částečně poškozeny. Vedle dopisů psaných v chvatu jsou však i dopisy po všech stránkách propracované, zvláště dopisy význačnějším adresátům. Opravili jsme především věcné chyby a omyly v psaní jmen (mimo případy, které uvádíme níže), v citování pramenů i v údajích biblio-

grafických a v hranatých závorkách [ ] jsme doplnili na potřebných místech podle smyslu a podle dohadu jednak slova, která autorka při psaní zřejmě vynechala a která jsou nezbytná, nebo slova nečitelná, jednak slova, která je třeba doplnit, protože rukopis byl poškozen (např. utržením okraje listu); o tomto druhém případě informuje vždy poznámka v popisu listu na příslušném místě vysvětlivek.

Vlastní autorčiny škrty a úpravy textu, vzniklé při psaní přestylisováváním nebo doplňováním, neuvádíme; bylo by to úkolem vydání s úplným kritickým aparátem. Nahodilé chyby, které neodpovídají celkovému obrazu autorčina jazyka, opravujeme bez poznámky, často s oporou v jiných dokladech buď v tomto svazku, nebo v ostatní korespondenci B. Němcové. Jde tu především o kvantitu, v některých případech též o měkkost souhlásek, jejichž písemný záznam v dopisech není vždy bezpečný a jednoznačný. Jinak neměníme jazyk autorčiny korespondence.

Ponecháváme tedy původní kvantitu, můžeme-li prokázat její existenci (jistá potíž je tu často se čtením znamének kvantity u písmen *i* a *í*), zachováváme též doložené kolísání (např. *příjde* — *přijde*, *úterý* — *uterý*, *večer* — *večér*, *zatím* — *zatim*), upravujeme však kvantitu v slovech jako *barvinek*, *duvěra*, *churávu*, *naklonnost*, *ryt*, *smýšlení* (podst. jm. slov.), *tata*, *učitelove*, *útery*, *o velkonoci*, *zavíší* na *barvinek*, *důvěra*, *churav*, *ndklonnost*, *ryt*, *smýšlení*, *táta*, *učitelové*, *úterý*, *o velkonoci*, *zdvíší*, dále v tvarech zájmen a přídavných jmen ve výrazech jako *je to prakticky*, *má samy výborny*, *na ty kosti na je to praktický*, *má samý výborný*, *na tý kosti* (podle jasných dokladů na jiných místech), v doplňkovém tvaru *poznamenany* na *poznamenány* (173), v 2. p. množ. čísla typu *u Lamblu* na *u Lamblů*, v obecném 2. p. množ. podst. jména *ta milost lidu* na *ta milost lidí* (236, podle jednoznačných úprav *u těch lidí*, 133, *tak hodných a poctivých lidí*, 310), v 3. os. množ. jako *museji*, *nedaji* na *musejí*, *nedají*, ve jménech *Kamaryt*, *Londyn*, *Manes*, *Mraz* (143), *Šalek*, *Trenčín*, na *Kamarýt*, *Londýn*, *Mánes*, *Mráz*, *Šálek*, *Trenčín* (ponecháváme však *Marketka*, 187, *Vraž*, 79), — dále upravujeme slovenské podst. jméno *kúry* na *kury* (288) a přejaté slovo *kravatel*, *kravatlé* na *kravdtel*, *kravdtle* (198, podle *kravdtle*, 306).

Také kvalitu samohlásek a souhlásek zachováváme, pokud je spojena s výslovností, např. *dřevenět*, *zdřevenatělý*; *odpověď*, *pamět*, *zášť*; *sprostáctví*, *kněžský*; kolísání *zvlášt* — *zvlášt*. Upravujeme formu *zajiste* na *zajistě* (podle doložených případů); vedle toho je i forma *zajisté* a také *zajísté* a *zajístě*, ojedinelé *smět* na *smet* (podle jiných dokladů), *krečmi* na *křečmi* (160), psaní *švagr* na *švagr* (v korespondenci je doložena i forma s -g-). Kde není psaní předložek *s*, *z*, *se*, *ze* spojeno s významovým rozdílem, upravujeme podle nynějších Pravidel (např. *ze všeho jsme se ztrhali* m. *se všeho... strhali*); předpony upravujeme jen tehdy, jsou-li neslabičné, zatím co slabičné ponecháváme (např. *sestárnouti*). Ve vazbách typu *uzítí s sebou* doplňujeme předložku *s*, která bývá vynechána.

Zachováváme tvary jako *nečeťte* (2. os. množ. rozkaz. způsobu), příd. jméno přivlastňovací *Jaroušů* a 2. p. množ. přivlastňovací *Vavřinků*.

Upravujeme však shodu ve větách slovenské Noviny jsou naničhodný m... naničhodní (144) a oni prý na Vojačckovo slovo všecko dají m. ony... (195).

Mimo případy obecně charakterisované jsme provedli textové úpravy na těchto stránkách:

57: Jak si *vlastně* upíra představuje m. ... *vlastní*...;

92: kdyby mně bylo *zle*, — což dá bůh tak *zle* nebude m. kdyby mně bylo *zlé*, — což dá bůh tak *zle* nebude;

146: co Petronka a staruška m. co Petronka na staruška (též podle spojení na str. 170 a 259).

Číslice v textech dopisů jsme většinou podle dnešní zvyklosti rozepsali slovy, pokud bylo jejich čtení jednoznačné (číslici 4 jsme nahradili na potřebných místech tvarem *čtyry*). Podobně jsme rozepsali i mnohé zkratky, často méně běžné, např. izolované *doktor* ve větné souvislosti místo *Dr.*, *profesor* místo *pfr.*, *pfsr.*, *profes.*, *pane* místo *p.*, *Frau* místo *Fr.*, *ku př.* místo *k. p.*, *2 páry* místo *2 p.*, a *podobné věci* místo *a p. věci* (132), *exempláry* místo *exp.* (164, 168). Dobové označení tzv. konvenční měny CM (Conventionsmünze) měníme na KM.

Interpunkci jsme doplnili na místech syntakticky nutných, jinak jsme upravovali jen tak, abychom neporušili autorčino členění; zachovali jsme přitom i všechny zvláštnosti podání leckdy útržkovitého, charakterisovaného zejména hojným užíváním pomlček. Interpunkci s pomlčkami jsme zachovali také v datech. Zkratky měnových jednotek píšeme důsledně s tečkou (*f.*, *fr.*, *zl.*, *kr.*, *Tl.*).

Texty psané kurentem nebo azbukou přepisujeme latinkou, ať jde o citáty, o slova ojedinelá nebo o celé dopisy.

Písně na str. 179 — 184, které si Němcová opsala ze Sacharovovy sbírky Pěsni ruského národa (5 sv., 1838—1839), otiskujeme podle tohoto pramene a přepisujeme podle návrhu transliterace cyrilského písma do latinky, otištěného ve Slavii 1951 (str. 158 n.). Sacharovova sbírka je tištěna v zásadě ruským pravopisem s malými odchylkami u ukrajinských písní se zřetelem na ukrajinštinu. Je to způsob běžný i v knihách psaných tehdejší ukrajinštinou, tímto pravopisem byl tištěn např. ještě Ševčenkův Kobzar (1840). Tyto zvláštnosti jsme při transliteraci ponechávali; podle toho také *г* přepisujeme jako *g*, nikoli jako *h*. Měkký znak *ь*, který označujeme apostrofem *'*, Němcová někde pomíjela, někde vyznačovala měkkou souhláskou, jinde přepisovala jako *i* (např. *bijat'*). Celkový přepis Němcové dost dobře vystihoval Sacharovův text; vloudily se do něho ovšem některé bohemismy hláskoslovné i tvaroslovné a některá slova byla reprodukována chybně.

Slovenské texty upravujeme obecně podle obdobných zásad jako texty české, pokud jde o stránku pravopisnou; jako v ostatních svazcích se slovenskými látkami (sv. V, VIII—X Spisů) vyznačujeme však důsledně měkkost ve slabikách *dě*, *tě*, *ně* v slovech zcela slovenských. Hláskoslovné, tvaroslovné i slovníkové bohemismy v citovaných slovenských textech ponecháváme beze změny (str. 178 a n.).

Nakonec poznamenáváme několik oprav mylného čtení dřívějších editorů:

- 176: kde *mátá* m. kde *urdtá* (jak četl Jan Jakubec v Listech filologických 55, 1928 a po něm opakoval B. Haluzický v knize Božena Němcová a Slovensko, 1958);
- 180: *Pojníky* m. *Pojušky* (jak čtla na obou místech M. Gebauerová, Korespondence II, 398, což po ní převzal B. Haluzický, op. c., jenž z tohoto mylného čtení vyvozoval chybné závěry o omylu B. Němcové, vzniklém nedokonalým a příliš zběžným záznamem jména, které si autorka neověřila; správné čtení je však již v edici Miloslava Novotného Dílo Boženy Němcové, XIV, 1930, 89);
- 207: *Havel* to ještě neposlal m. *Karel...* (jak čteme ve Vávrově otisku, originál dopisu neznáme; věcný kontext v sousedních listech svědčí o tom, že jde o chybné čtení, protože nepochybně šlo o krejčího Havla, který měl dodat šaty; — konjektura Rud. Skřečka);
- 221: *Vorel* m. *Vocel* (jak čtla M. Gebauerová);
- 254: *Notice* (v orig.. *Notize*) novinářské m. *Nouze* novinářské (jak čtla M. Gebauerová);
- 264: *do lesa* m. *do leta* (jak četl Jan Jakubec, l. c., a převzal B. Haluzický, op. c.).

*

Vděčnost za významnou pomoc při ediční práci vyslovuje editor všem ústavům, jež chovají dopisy Boženy Němcové ve svých fondech (literárnímu archivu Knihovny Národního musea, Museu Boženy Němcové v České Skalici, Archivu Matice slovenské v Martinu), a jejich pracovníkům, zejména Haně Podzemské z Národního musea, řediteli Janu Krtičkovi z České Skalice a prof. Františku Holcovi z Archivu města Prahy, jakož i hlavnímu redaktorovi akademiku Bohuslavu Havránkovi a oběma výkonným redaktorům svazku z Ústavu pro českou literaturu ČSAV, z nichž prof. Rudolf Skřeček provedl úplnou revisi a konečnou redakci textu (srovnání s originály, ediční příprava textu, redakce edičních poznámek), dr. Rudolf Havel úplnou revisi a konečnou redakci vysvětlivek.